

Ivana Zubić¹
Departman za psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

UDK 159.942:159.923.2
Originalni naučni rad
Primljen: 19. 03. 2013.

PREDIKCIJA IZRAŽENOSTI GLOBALNOG SAMOPOŠTOVANJA NA OSNOVU IZRAŽENOSTI DIMENZIJA PARTNERSKE AFEKTIVNE VEZANOSTI²

Apstrakt

Osnovi cilj istraživanja je ispitivanje predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja, merenim Rosenbergovom skalom globalnog samopoštovanja, na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti (izbegavanje i anksioznost), operacionalizovanih Uпитnikom za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 120 studenata Univerziteta u Nišu. Rezultati multiple regresione analize pokazuju da od ukupnog varijabiliteta u pogledu kriterijumske varijable (globalno samopoštovanje) 25% varijabiliteta možemo objasniti na osnovu toga što se ispitanici razlikuju u pogledu dimenzija partnerske afektivne vezanosti/izbegavanja i anksioznosti. Najveći parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti globalnog samopoštovanja ima anksioznost sa negativnim predznakom, a zatim i izbegavanje. Rezultati takođe pokazuju viši stepen globalnog samopoštovanja kod ispitanika, sigurnog i odbacujućeg obrasca (pozitivni model sebe) od ispitanika preokupiranog i bojažljivog obrasca (negativni model sebe).

Ključne reči: Dimenzije partnerskog afektivnog vezivanja, globalno samopoštovanje

Teorijski okvir

Teorija afektivnog vezivanja koju je razvio Bowlby (1973, 1980) se fokusira na to da odnosi koji se u ranom detinjstvu formiraju između deteta i roditelja predstavljaju prototip odnosa sa partnerskim figurama, i odlučno tvrdi da najranija iskustva utiču na to kako pojedinci vide sebe, druge i svoje odnose. S obzirom da samopoštovanje predstavlja stav osobe prema njoj samoj u okviru kojeg su i kognitivna i afektivna komponenta uključene, pretpostavlja se da postoji veza između samopoštovanja i internalizovanog radnog modela sebe i drugih (prema Man, Hamid, 1998). Stoga je opravdano i interesantno ispitati predikciju stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti (izbegavanje i anksioznost). Istraživanjem smo očekivali da osobe sa sigurnim i izbe-

¹ zubicivana@gmail.com

² Rad je nastao u okviru rada na projektu br. 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Autorka rada je stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, angažovana na naučno-istraživačkom projektu 179002.

gavajućim obrascem afektivne vezanosti imaju više samopoštovanje nego li osobe sa preokupiranim i bojažljivim obrascem.

Partnersko afektivno vezivanje

Prema teoriji afektivnog vezivanja, između roditelja (prevashodno majke) i deteta, kroz seriju svakodnevnih, repetitivnih i komplementarnih afektivnih razmena, u najranijem detinjstvu se formiraju visoko specifične, individualizovane emocionalne relacije. Kvalitet majčinog odnosa prema detetu u smislu ispoljenje dostupnosti, osetljivosti, responzivnosti i kontinuiteta u reagovanju na signale i potrebe svog potomka, reflektuje se na postepenu izgradnju predstave o sebi, kao i predstave o drugima.

Detete gradi predstavu o sebi kao o biću koje manje ili više zavređuje ljubav i pažnju, kao i predstavu o drugima kao više ili manje dobrim, responzivnim, emocionalno i fizički dostupnim. Ove internalizovane, subjektivne obrasce, koji predstavljaju akumulirana iskustva iz ranog detinjstva, osnivač teorije afektivnog vezivanja, Bowlby (1988), nazvao je unutrašnjim radnim modelima.

Osnovne postavke teorije afektivnog vezivanja upućuju na formiranje unutrašnjih radnih modela na osnovu ponavljanih obrazaca interakcije sa osobama iz okruženja. Ova iskustva stavljaju u fokus dostupnost i senzitivnost drugih osoba značajnih za život deteta, kao i dostojnost deteta da se o njemu brine i njemu pruži pažnja. Ovo je temelj formiranja dve mentalne reprezentacije: modela značajnih drugih – odnosno procena njihove dostupnosti i responzivnosti (na osnovu kojih se formira pozitivan ili negativan model značajnih drugih), i modela sebe - odnosno procene svoje kompetentnosti i vrednosti u odnosu sa drugim ljudima (na osnovu koje se formira pozitivan ili negativan model sebe). Centralna teza teorije afektivnog vezivanja je da jednom formirani unutrašnji radni modeli imaju tendenciju da traju i da su relativno teško podložni promeni, sve do kasne adolescencije i odraslog doba. Funkcija ovih relativno stabilnih modela je da osobama pruže mogućnost da predvide značajne momente u interakcijama sa okruženjem, to jest da im pruže informacije na osnovu kojih se razumeju ponašanja, reakcije i očekivanja drugih i njih samih (Stefanović-Stanojević, 2005). Pozitivan model sebe podrazumeva percepciju sebe kao osobe vredne pažnje i ljubavi od strane drugih, dok pozitivan model drugih podrazumeva percepciju drugih kao osoba kojima se može verovati, na koje se može osloniti. Negativan model sebe podrazumeva percepciju sebe kao manje vrednog podrške i ljubavi drugih, a negativan model drugih podrazumeva shvatanje da se drugima ne može verovati, te da oni mogu odbaciti ili napustiti samu osobu.

Radni modeli poneti iz ranog detinjstva predstavljaju relativno stabilnu organizaciju kognitivnih, emocionalnih i bihevioralnih karakteristika jedne osobe i pokazuju tendenciju trajanja tokom celog života (Renn, 2010 prema Šakotić, Kurbalija, 2010). Jedna od bazičnih pretpostavki teorije afektivnog vezivanja jeste da odnosi koji se u ranom detinjstvu formiraju između deteta i roditelja predstavljaju prototip odnosa sa partnerskim figurama (Hazan, Shaver, 1990). Mnoga istraživanja

potvrđuju pretpostavku o sličnosti između stilova afektivne vezanosti u detinjstvu i stilova partnerske vezanosti (Cassidy, Shaver, 1999). Istraživanje koje je u našoj sredini sprovedla Stefanović-Stanojević (2004) takođe govori u prilog ovoj pretpostavci.

Iz pomenutih Bowlby-evih pretpostavki o tome da postoje dva tipa unutrašnjih radnih modela vezanosti, Kim Bartholomew (1990) je formulisala četvorokategorijalan model vezanosti adolescenata i odraslih. Faktorskom analizom Kim Bartholomew (prema Stefanović-Stanojević, 2005) je identifikovala dimenziju odbacivanja i dimenziju anksioznosti koje su u osnovi ovog modela. Dimenzija odbacivanja ili sposobnost, odnosno nesposobnost za uspostavljanje bliskosti je bipolarna dimenzija i upoređuje aspekte sigurnih i izbegavajućih opisa („Osećam se prijatno kada delim svoje intimne misli ili osećanja sa partnerom“, protiv „Ne osećam se prijatno kada sam otvoren/na prema partneru/partnerki“). Dimenzija koja na jednom polu ima prihvatanje, a na drugom odbacivanje bliskosti i koja reprezentuje unutrašnji radni model drugih. Dimenzija anksioznosti reprezentuje unutrašnji radni model sebe i bavi se centralnim temama koje su mogući povod za razvijanje anksioznosti, kao što su briga oko uzvraćenosti ljubavi, briga zbog mogućeg ostavljanja i potreba za prevelikom bliskošću („Ponekad osećam da prisiljavam partnere da pokažu više osećanja i vezanosti“ ili „Brinem se da ću ostatiti sam/a“). Reč je o dimenziji koja na jednom polu ima nisku, a na drugom visoku anksioznost. Ukrštanjem dobijenih dimenzija i modela dobiju se četiri glavna stila vezanosti: izbegavajući, sigurni, preokupirani i bojažljivi obrazac partnerske afektivne vezanosti.

Izbegavajući obrazac partnerske afektivne vezanosti karakteriše negativan model drugih i odbrambeno pozitivan model sebe. Ove osobe vide sebe toliko superiornim da ih to onemogućava u razvijanju kvalitetnih partnerskih odnosa. Zbog negativnih očekivanja koje imaju u odnosu na druge, osobe ovog tipa afektivne vezanosti izbegavaju bliskost sa ljudima, ali održavaju osećaj sopstvene vrednosti odbrambeno negirajući vrednost bliskih odnosa i naglašavajući značaj nezavisnosti. U partnerske veze ulaze retko i bez očekivanja ili su im partnerske veze česte, površne i kratkotrajne.

Sigurni obrazac partnerske afektivne vezanosti određuje pozitivan model sebe i pozitivan model drugih. Dobra slika kako o sebi tako i o drugima daje šansu osobama ovog tipa da grade autentične, otvorene partnerske odnose. Kod ovih osoba postoji prijatnost zbog ostvarivanja bliskosti u partnerskim odnosima. Otuda se njihove partnerske veze odlikuju poverenjem i postoji ravnoteža između potrebe za pripadanjem i potrebe za autonomijom.

Preokupirani obrazac partnerske afektivne vezanosti je određen negativnim modelom sebe i pozitivnim modelom drugih. Osobe ovog tipa polaze sa pozicije sopstvene manje vrednosti zato se u partnersku vezu investiraju preterano, očekujući da će kvaliteti partnera (pozitivan model drugih), a na osnovu intenzivne vezanosti nadoknaditi njihove lične manjkavosti. Njihove partnerske veze sklone su simbiozi, dramatične su i često upakovane u romantičnu priču o pravoj ljubavi koja ne zna za granice.

Bojažljivi obrazac partnerske afektivne vezanosti definisan je negativnim modelom sebe i negativnim modelom drugih. Osobe sa bojažljivim stilom vezanosti

visoko su zavisne od drugih, jer kroz odnos sa drugima traže potvrdu sopstvene vrednosti. Istovremeno imaju negativna očekivanja od drugih, te su sklone izbegavanju bliskosti da bi izbegle bol zbog potencijalnog gubitka i odbacivanja. Posledično njihove partnerske veze su retke ili haotične.

Osobe sigurnog obrazaca partnerske afektivne vezanosti osećaju se udobno u bliskim vezama iz njih crpu doživljaj sigurnosti, imaju visoko samopoštovanje, poverenje u druge ljude i efikasnu regulaciju afekata. Doživljaj samopoštovanja osoba preokupiranog obrasca preterano zavisi od bliskih odnosa i one zbog toga brinu da će biti ostavljene, dok je za odbacujuće vezane osobe karakteristično upravo suprotno one teže tome da se oslanjaju samo na sebe. Osobe bojažljivog obrasca veoma su vulnerabilne i nestabilne u svom interpersonalnom funkcionisanju. One nemaju samodovoljnost osoba odbacujućeg obrasca, niti su izgradile strategiju korišćenja drugih kao spoljašnjeg regulatora svojih mentalnih stanja poput preokupiranih, što ih često ostavlja bespomoćnim, uplašenim i usamljenim (prema Dimitrijević, Hanak i Milojević, 2011).

Samopoštovanje

U literaturi postoje različite definicije samopoštovanja. Coopersmith (1967) jedan od najistaknutijih autora u ovoj oblasti, definiše samopoštovanje kao skup kvaliteta koje pojedinac opaža kod sebe.

Tradicionalna konceptualizacija samopoštovanja, koja potiče od Rosenberga (prema Sassaroli i Ruggiero, 2005), kaže da je to globalan i jednodimenzionalan konstrukt koji se odnosi na procenu sopstvene vrednosti i poštovanja prema sebi. Rosenbergov pristup samopoštovanju ima interpersonalni karakter. On je definisao samopoštovanje kao „pozitivan ili negativan stav prema određenom objektu, odnosno prema selfu“, usmerio pažnju na važnost socijalnih faktora za samopoštovanje i pokazao uticaj samopoštovanja na socijalno važne stavove i ponašanja (Mruk, 2006). Rosenberg je isticao razumevanje slike o sebi ili samopoštovanja kao fenomena stava, kreiranog od strane socijalnih i kulturnih faktora. Smatrao je da ovakav pristup nudi mnoge prednosti. Najvažnija među njima je to što socijalne nauke već imaju na raspolaganju različita sredstva za merenje stavova i njihovih manifestacija, što bi značilo da je moguće primeniti iste tehnike na razumevanje nas samih. Na primer: ima dosta sličnosti između eksternih stavova i internih stavova odnosno stavova osobe prema samoj sebi koji se tiču sadržaja (predmet stava), pravca (pozitivne ili negativne vrednosti), intenziteta (snaga stava ili koliko ga čvrsto držimo) i stabilnosti (koliko dugo traje). Ako bismo mogli da okarakterišemo sliku o sebi kod neke osobe, a na osnovu svake od ovih dimenzija onda bismo imali dobar iako i dalje nekompletan opis strukture predstave o sebi za tu datu osobu. Naravno, Rosenberg je bio svestan da izučavanje samopoštovanja na ovaj način ima svoje probleme. Jedan od problema je, kako ga je on nazvao, refleksivnost selfa jer je samoprocenjivanje mnogo kompleksnije od procenjivanja spoljašnjih objekata zbog toga što je self uključen u evaluaciju samog sebe. Još jedan problem je što stavovi prema sebi imaju

i izvestan motivacioni kvalitet što prodradujeva i određen stepen pristrasnosti, što se ne sreće u takvoj meri kod stavova prema drugim objektima jer osobe teže da imaju pozitivan stav prema sebi (Mruk, 2006). Još jedna važna dimenzija Rose-bergovog viđenja samopoštovanja je da se stav koji se tiče vrednosti osobe vidi kao „osovinska varijabla“ u ponašanju, zato što radi za nas ili protiv nas u bilo kojoj situaciji. Visoko samopoštovanje ukazuje na to da osoba ima pozitivnu percepciju i evaluaciju sebe, tj. da oseća da je dovoljno dobra i vredna da poštuje sebe zbog toga što jeste. S druge strane nisko samopoštovanje implicira negativnu samoevaluaciju i nezadovoljstvo sobom i samoprezir (Rosenberg, Kaplan, 1982; prema Mruk, 2006). Osobe sa visokim samopoštovanjem su manje osetljive na kritiku i neuspeh jer ih ne doživljavaju kao pretnju, lakše podnose stresne situacije jer imaju veru u svoje sposobnosti, imaju osećaj kontrole i optimizma. Takve osobe se trude da gospodare situacijom što sve smanjuje negativne emocije, one preuzimaju aktivnosti orijentisane na problem, dok osobe sa niskim samopoštovanjem izražavaju samosažaljenje i potrebu za podrškom. Kempbel kaže da ove osobe nemaju jasnu predstavu o sebi, pa traže mišljenje drugih pri čemu su jako osetljive na kritikizam (Todorović, 2005).

Pregled ranijih istraživanja povezanosti partnerske afektivne vezanosti i samopoštovanja

Samopoštovanje i obrasci afektivne vezanosti su suštinski povezani sa time kako se osobe osećaju u vezi sa sobom (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997). Svaki stil afektivne vezanosti karakteriše različit vid emocionalne regulacije i interpersonalnog ponašanja. Kako se stilovi afektivne vezanosti razvijaju iz pozitivnih i negativnih radnih modela sebe i drugih koje ljudi konstruišu kroz iskustva sa osobama koje su o njima brinule, svaki stil afektivne vezanosti ima različite ciljeve i motive, verovanja, stavove i očekivanja u vezi sebe i drugih, kao i različite bihejvioralne planove i strategije koje su usmerene ka postizanju određenih ciljeva. S obzirom da samopoštovanje predstavlja stav osobe prema njoj samoj u okviru kojeg su i kognitivna i afektivna komponenta uključene, pretpostavlja se da postoji veza između samopoštovanja i internalizovanog radnog modela sebe i drugih (prema Man, Hamid, 1998). Postoji razlika između radnog modela sebe i samopoštovanja (prema Man, Hamid, 1998). Samopoštovanje kao stav prema samom sebi uključuje evaluaciju sebe i baziran je na afektivnim procesima posebno pozitivnim i negativnim osećanjima u vezi sa sobom (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997). Radni modeli su kognitivne reprezentacije sebe i drugih koje se razvijaju kroz iskustava sa figurama za koje se osoba vezuje i povezane su sa ispunjenjem potreba za veza- nošću. Oni predstavljaju organizovane predstave reprezentacije ranijih ponašanja i iskustava koja pružaju okvir za razumevanje novih iskustava i mogu da vode socijalne interakcije. Za razliku od samopoštovanja, radni modeli naglasak stavljaju na predstave motivacionih i ponašajnih tendencija i sadrže nesvesne elemente koje je teško izraziti. Shaver (1996) je istakao da su kognitivne šeme radnih model usko povezane sa željama, ciljevima, brigama, psihološkim odbaranama i tendencijama

u ponašanju. Treba naglasiti da načini merenja samopoštovanja nisu ekvivalentni načinima merenja radnih modela.

Bartholomew i Horowitz (1991) su utvrdili viši stepen globalnog samopoštovanja kod ispitanika koji su bili sigurnog ili odbacujućeg obrasca (pozitivni model sebe) nego li ispitanici preokupiranog ili bojažljivog obrasca (negativni model sebe). Studijom sprovedenom od strane Griffin-a i Bartholomew-a (1994, prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997) utvrđena je povezanost na nivou latentnih varijabli između pozitivnog radnog modela sebe i self-koncepta. Slični rezultati postoje i u literaturi koja je proučavala afektivno vezivanje dece (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997). Na primer: Cassidy (1988, 1990) nalazi korelaciju umerenog intenziteta između sigurnog obrasca afektivnog vezivanja i samopoštovanja kod šestogodišnjaka (intenzitet korelacije se kretao od .29 do .40).

Mikulincer (1995, prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997) potvrđuje istraživanjem da postoji veza između internalizovanih afektivnih iskustava i strukture selfa. On je utvrdio da osobe sigurnog obrasca imaju u većoj meri balansiranu, kompleksniju i koherentniju strukturu selfa nego li osobe odbacujućeg i preokupiranog obrasca. Rezultati u njegovim istraživanjima takođe pokazuju da osobe sigurnog i odbacujućeg obrasca afektivne vezanosti imaju više samopoštovanje nego li preokupiranog i bojažljivog obrasca, odnosno oni imaju dva različita izvora samopoštovanja.

Autori Brennan i Morris (1997, prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997) otkrili su da je samopoštovanje kod osoba sigurnog obrasca afektivne vezanosti povezano sa internalizovanim pozitivnim ocenama i pohvalama od drugih. Dok je samopoštovanje osoba odbacujućeg obrasca povezano sa self kompetentnošću odnosno zavisno od procene posedovanja različitih atributa i sposobnosti. Svi ovi nalazi pružaju podršku tvrdnji da je različit stepen samopoštovanja kod obrazaca afektivnog vezivanja povezan sa različitim kvalitetom u kognitivnoj strukturi svakog obrasca afektivne vezanosti.

Osobe sigurnog obrasca karakteristične internalizovan osećaj samovrednovanja, prijatnost u vezi intimnosti u partnerskim odnosima, visoko samopoštovanje za razliku od osoba nesigurnih obrazaca kao što su one koje pripadaju preokupiranom i bojažljivom obrascu afektivne vezanosti. Iako su osobe koje grade odbacujuće afektivne veze nesigurno vezane i izbegavaju bliskost sa drugim osobama pre svega zbog negativnih očekivanja, one teže da održe visok nivo samovrednovanja kroz defanzivno poricanje vrednosti bliskih veza i kroz naglašavanje važnosti nezavisnosti. Zato osobe odbacujućeg obrasca imaju veće samopoštovanje od osoba preokupiranog i bojažljivog obrasca. Kako su osobe bojažljivog i preokupiranog obrasca jako zavisne od drugih u pogledu građenja sopstvenog samovrednovanja, one imaju niže samopoštovanje nego li osobe sigurnog i odbacujućeg obrasca (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997). Brojne studije su pokazale da su obrasci afektivne vezanosti povezani sa samopoštovanjem (npr. Collins, Read, 1990; Feens i Noller, 1990, prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997).

Astrid Šuc (Schutz, 1998, prema Todorović, 2004) je istraživala ulogu samopoštovanja u partnerskim relacijama. Tom prilikom je ustanovila da nestabilne od-

nose pune ambivalencije imaju osobe sa niskim samovrednovanjem. Takvi partneri sumnjaju u svoje sposobnosti i imaju veću potrebu za podrškom u zajedničkim odnosima. U različitim konfliktnim situacijama sa partnerima oni se ophode na osvetoljubiv način, sa stalnim pritužbama ili indukujući krivicu kod partnera, vide sebe manje sposobnim. Uglavnom, ove osobe različite situacije doživljavaju veoma lično i ophode se tako da sami sebe devalorizuju (gube samokontrolu, postaju impulsivni, osećaju krivicu). Osećanje duboke povređenosti ispoljavju na hostilan način. Oni teže da uzvrate udarac, dok osobe sa visokim samopoštovanjem u partnerskim sukobima razmatraju dugoročne konsekvence i reaguju racionalnije i kooperativno. Ljudi sa visokim samopoštovanjem mnogo više veruju sebi i pristupaju problemima samopouzdanost i optimistički. Manje brinu oko različitih problema, jer su kadri da unapred vide moguće (realno) rešenje, a u partnerskim relacijama reaguju mirno i sa poverenjem.

Ovim istraživanjem se takođe ispituje mogućnost predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti. Specifičnost ovog istraživanja je uzorak koji čine studenti Univerziteta u Nišu.

Metodološki okvir

Predmet istraživanja:

Predmet istraživanja je ispitivanje predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti.

Instrumenti istraživanja:

- o Rosenbergova skala globalnog samopoštovanja – RSE (The Rosenberg Self-Esteem Scale, Rosenberg, 1965) je jednodimenzionalna skala i meri globalno samopoštovanje ili opštu vrednosnu orijentaciju pojedinca prema samom sebi. Skala sadrži 10 tvrdnji, pet u pozitivnom i pet u negativnom smeru (primer tvrdnje: Uopšteno govoreći zadovoljan/na sam sobom). Ispitanici na petostepenoj skali Likertovog tipa procenjuju u kolikoj se meri tvrdnje odnose ili ne odnose na njih. Teorijski raspon skorova je od 0 do 40. Veći rezultat znači veći stepen samopoštovanja. Pouzdanost skale (RSE) u ovom istraživanju je na zadovoljavajućem nivou i iznosi Cronbachs $\alpha = ,809$.
- o Upitnik za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti-PAV (Brenan, Clark i Shaver 1995). Reč je o upitniku koji sadrži 18 stavki, skorovanih sedmostepenom Likertovom skalom (primer stavke: Ne osećam se prijatno kada sam emotivno otvoren/a prema partneru/partnerki). Upitnik operacionalizuje dve dimenzije – izbegavanje i anksioznost. Dimenzija izbegavanja reprezentuje unutrašnji radni model drugih. Bipolarna je i upoređuje aspekte sigurnih i izbegavajućih opisa. Dimenzija anksioznosti reprezentuje unutrašnji radni model sebe i bavi se centralnim temama

ambivalentnog ponašanja. Bipolarna je i upoređuje aspekte preokupiranih i bojažljivih opisa. Preko odnosa ovih dimenzija svrstavamo ispitanike u četiri obrasca partnerske afektivne vezanosti koji mogu biti zastupljeni u različitoj meri: izbegavajući, sigurni, preokupirani i bojažljivi. Pouzdanost skale partnerskog afektivnog vezivanja (PAV) je visoka (Cronbachs $\alpha = .816$) kao i pouzdanost njenih subskala odnosno za izbegavanje (Cronbachs $\alpha = .811$), i anksioznost (Cronbachs $\alpha = .790$).

- o Upitnik o sociodemografskim varijablama ispitanika koji je kreiran posebno za namene ovog istraživanja za prikupljanje osnovnih podataka o strukturi uzorka (pol, godina studija).

Hipoteze:

Očekuje se da na osnovu stepena izraženosti dimenzija partnerskog afektivnog vezivanja možemo predvideti izraženost globalnog samopoštovanja.

Očekuje se da postoje statistički značajne razlike u izraženosti globalnog samopoštovanja zavisno od tipa partnerskog afektivnog vezivanja (sigurni i nesigurni).

Očekuje se da postoje statistički značajne razlike u izraženosti globalnog samopoštovanja između podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja.

Uzorak:

Uzorak je ujednačen po polu i čine ga 120 studenata treće (N = 52) i četvrte (N = 68) godine studija Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu.

Rezultati istraživanja i analiza rezultata

Kao što je rečeno, istraživanje je sprovedeno s ciljem da se ispita mogućnost predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti. Prikaz rezultata sadrži distribuciju obrazaca afektivnog vezivanja, distribuciju obrazaca po polu, aritmetičku sredinu na skali globalnog samopoštovanja, zatim grafik prosečnih vrednosti na skali samopoštovanja ispitanika koji pripadaju različitim obrascima afektivne vezanosti, a kraj prikaza sledi redosled napred navedenih hipoteza.

Tabela 1. Distribucija obrazaca afektivnog vezivanja

Obrazac vezivanja ispitanika	Učestalost	Procenat
sigurni obrazac	82	68.3
preokupirani obrazac	23	19.2
odbacujući obrazac	8	6.7
bojažljivi obrazac	7	5.8
Total	120	100.0

Iz tabele 1 jasno je da u ispitivanom uzorku prevladava sigurni obrazac afektivne vezanosti (68.3%), sledi preokupirani (19.2%) pa odbacujući obrazac (6.7%) i na kraju bojažljivi (5,8%). Rezultat koji ukazuje na sigurni obrazac afektivne vezanosti kao najzastupljeniji u skladu je sa rezultatima ranijih istraživanja u Srbiji (prema Stefanović-Stanojević, Vidanović, Anđelković 2009, Stefanović-Stanojević, 2007; Želeskov-Đorić, 2007).

Tabela 2. Distribucija obrazaca afektivnog vezivanja po polu

Obrazac vezivanja ispitanika	Muški pol	Ženski pol
sigurni obrazac	39	43
preokupirani obrazac	11	12
odbacujući obrazac	6	2
bojažljivi obrazac	4	3
Total	60	60

$$\chi^2 = 2.381 ; df = 3 ; p = 0,497$$

Nađena razlika u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti prema polu u ovom istraživanju nije statistički značajna ($p > 0,05$). Istraživački nalazi Hazanove i Shaver (1987) takođe pokazuju da nema razlike u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti s obzirom na pol. Nasuprot tome, kod nekih drugih istraživanja utvrđeno je da postoji određena nepravilnost u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti između polova (Bartholomew i Horowitz, 1991; Brenan, Shaver i Tobey, 1991, Kirkpatrick i Davis, 1994, prema Kokorić, Gabrić, 2009).

Na interesantne nalaze o polnim i kulturološkim razlikama u distribuciji obrazaca afektivne vezanosti romantičnim vezama odraslih ukazalo je i novije istraživanje Davida Schmitta (2008). Na uzorku od 17.804 osobe iz 56 različitih država utvrđeno je da uprkos tome što su razlike prema polu u afektivnoj vezanosti evidentne u većini kultura, one variraju zavisno o posmatranih obeležja okoline, a najmanje su izražene u zemljama s visokim stresom i visokom stopom fertiliteta.

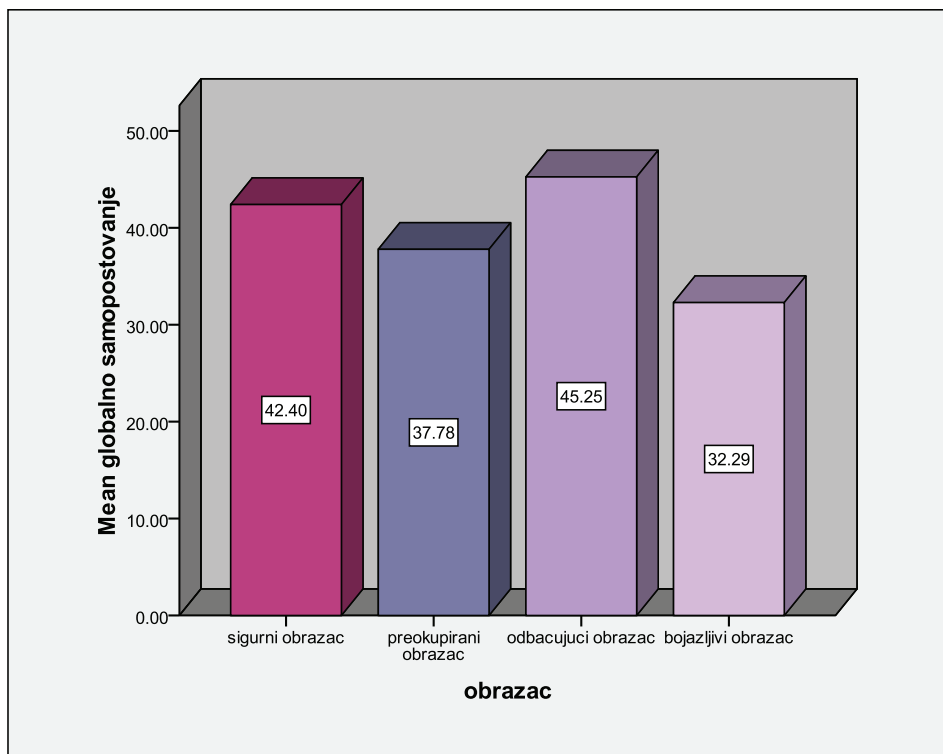
Potvrđeno je da je u kulturama gde su porodice izložene većim stresorima u svom okruženju, te gde raspolažu s manje resursa, prisutno više nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti u romantičnim odnosima nego što je to slučaj u kulturama s nižim stepenom stresa i bogatijim resursima (Belsky, 1997, Schmitt, 2008; prema Kokorić, Gabrić, 2009).

Tabela 3. Aritmetička sredina na skali globalnog samopoštovanja

	Minimum	Maximum	AS	SD
Globalno samopoštovanje	18	50	41.1167	6.30217

Podaci u tabeli 3 pokazuju da je srednja vrednost globalnog samopoštovanja studenata iz uzorka (AS = 41,11, SD = 6,30) nešto niža od teorijskih očekivanja (AS = 50,37, prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997).

Grafik1. Aritmetičke sredine globalnog samopoštovanja podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja

Predikcija stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti

Kako bismo ispitali mogućnost predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti urađen je postupak Multiple regresione analize.

Tabela 4: Regresiona analiza povezanosti globalnog samopoštovanja i dimenzija partnerske afektivne vezanosti kod ispitanika

Model summary			
R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
.504	.254	.242	5.48782
Model	Df	F	Sig.
Regression	2	19.969	.000
Residual	117		

Prediktorske varijable:	Standardized Coefficients Beta	T	Sig.
Izbegavanje	-.175	-2.111	.037
Anksioznost	-.430	-5.197	.000

Iz tabele 4 vidimo da je koeficijent multiple korelacije ($R = .504$) statistički značajan ($Sig = .000$). U skladu s tim, evidentno je da između skupa prediktora uzetih zajedno i izraženosti globalnog samopoštovanja postoji linearna povezanost kod ispitanika. Od ukupnog varijabiliteta u pogledu ove kriterijumske varijable 25% varijabiliteta ($R \text{ Square} = .254$) možemo objasniti na osnovu toga što se ispitanici razlikuju u pogledu dimenzija partnerske afektivne vezanosti/izbegavanja i anksioznosti.

Ukoliko pogledamo parcijalne standardizovane regresione koeficijente (kolona Beta u tabeli 4), možemo zaključiti da najveći parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti globalnog samopoštovanja ima anksioznost, ali sa negativnim predznakom, a zatim i izbegavanje.

Najveći parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti globalnog samopoštovanja pruža anksioznost, zbog toga što ova dimenzija reprezentuje unutrašnji radni model sebe odnosno skup očekivanja i verovanja o samom sebi.

Razlike u izraženosti globalnog samopoštovanja zavisno od tipa partnerskog afektivnog vezivanja (sigurni i nesigurni)

Tabela 5: T-test – razlike u izraženosti globalnog samopoštovanja zavisno od tipa partnerskog afektivnog vezivanja (sigurni i nesigurni)

T-test		AS	SD	p
Globalno samopoštovanje	Sigurni obrazac	42.40	5.57	.001
	Nesigurni obrasci	38.34	6.93	

U tabeli 5 prikazani su podaci o razlici u izraženosti globalnog samopoštovanja zavisno od tipa partnerskog afektivnog vezivanja (sigurni i nesigurni) kod ispitanika. Može se videti da je utvrđena razlika u izraženosti globalnog samopoštovanja između ispitanika sigurnog i nesigurnih afektivnih obrazaca. Osobe sigurnog obrasca imaju veće skorove globalnog samopoštovanja od osoba nesigurnih obrazaca.

Razlike izraženosti globalnog samopoštovanja između podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja

Rezultati dobijeni analizom varijanse pokazali su da postoje statistički značajne razlike u izraženosti globalnog samopoštovanja između podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja ($F(3) = 11.367$, $p = .000$).

Tabela 6: Analiza varijanse – razlike u stepenu izraženosti globalnog samopoštovanja između podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja

(I) obrazac	(J) obrazac	Razlike AS (I-J)	SD	P
sigurni obrazac	preokupirani obrazac	4.61983	1.32402	.001
	odbacujuci obrazac	-2.84756	2.07845	.173
	bojazljivi obrazac	10.11672	2.20958	.000
preokupirani obrazac	sigurni obrazac	-4.61983	1.32402	.001
	odbacujuci obrazac	-7.46739	2.30325	.002
	bojazljivi obrazac	5.49689	2.42224	.025
odbacujuci obrazac	sigurni obrazac	2.84756	2.07845	.173
	preokupirani obrazac	7.46739	2.30325	.002
	bojazljivi obrazac	12.96429	2.90417	.000
bojazljivi obrazac	sigurni obrazac	-10.11672	2.20958	.000
	preokupirani obrazac	-5.49689	2.42224	.025
	odbacujuci obrazac	-12.96429	2.90417	.000

Tabela 6 daje prikaz između kojih obrazaca partnerskog afektivnog vezivanja postoje statistički značajne razlike u stepenu izraženosti globalnog samopoštovanja. Osobe sigurnog obrasca afektivnog vezivanja imaju veće globalno samopoštovanje od osoba preokupiranog i bojazljivog obrasca. Dok ispitanici odbacujućeg obrasca imaju statistički značajno više skorove na upitniku globalnog samopoštovanja od ispitanika preokupiranog i bojazljivog obrasca. Na kraju, studenti u našem uzorku preokupiranog obrasca afektivnog vezivanja pokazuju veće globalno samopoštovanje od studenata bojazljivog obrasca. Pri analizi ovih rezultata moramo imati u vidu ograničenje koje se odnosi na neravnomernu distribuciju ispitanika po obrascima partnerskog afektivnog vezivanja odnosno neujednačenost broja ispitanika u određenim kategorijama.

Diskusija

Razvoj samopoštovanja suštinski je povezan s radnim modelima vezanosti odnosno sa iskustvom primarnog odnosa deteta s roditeljem jer na osnovu tih iskustava dete interpretira ponašanje i spremnost roditelja da reaguju na njegove potrebe kao nešto što ono zaslužuje, te da je briga ili nebriga roditelja zapravo odraz njegove (ne)vrednosti. Dete koje doživljava da se pouzdano i dosledno reaguje na njegove potrebe oseća da je vredno pažnje njemu značajnih osoba, razvije pozitivan model sebe. Za razliku od toga, dete čije se potrebe ignorišu ili odrasli na njih ne reaguju na odgovarajući način razvije trajni negativni unutarašnji radni model prema kojem će sebe doživljavati kao nevrednu osobu koja ne zaslužuje pažnju značajnih drugih (Notarius i sar., 1997; prema Kokorić B., 2005). Rano formirani radni modeli perzistiraju kroz godine odrastanja i utiču na formiranje osobina odrasle ličnosti, oblikuju ponašanja i osećanja osobe prema partneru odnosno određuju individualne razlike u ponašanju afektivnog vezivanja odraslih. Primarna iskustva vezanosti, na njima zasnovani unutrašnji radni modeli i partnersko afektivno vezivanje važan su činilac za razvoj samopoštovanja kod svake osobe.

U naznačenom teorijskom kontekstu zanimalo nas je da ispitamo mogućnost predikcije stepena izraženosti globalnog samopoštovanja na osnovu izraženosti dimenzija partnerske afektivne vezanosti, te smo koristili postupak multiple regresione analize.

Dobijeni koeficijent multiple korelacije ukazuje da između skupa prediktora (dimenzije anksioznosti i izbegavanja) uzetih zajedno i izraženosti globalnog samopoštovanja postoji linearna povezanost kod ispitanika. Od ukupnog varijabiliteta u pogledu ove kriterijumske varijable 25% varijabiliteta možemo objasniti na osnovu toga što se ispitanici razlikuju u pogledu dimenzija partnerske afektivne vezanosti/izbegavanja i anksioznosti.

Najveći parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti globalnog samopoštovanja ima anksioznost, ali sa negativnim predznakom, a zatim i izbegavanje.

Najveći parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti globalnog samopoštovanja pruža anksioznost, zbog toga što ova dimenzija reprezentuje unutrašnji radni model sebe odnosno skup očekivanja i verovanja o samom sebi.

Upoređujući sigurni i nesigurne obrasce afektivne vezanosti u odnosu na izraženost globalnog samopoštovanja utvrdili smo statistički značajne razlike. Osobe sigurnog obrasca imaju veće skorove globalnog samopoštovanja od osoba nesigurnih obrazaca na statistički značajnom nivou.

Osobe sigurnog obrasca karakteriše internalizovan osećaj samovrednovanja i prijatnost u vezi intimnosti u partnerskim odnosima, a imaju više samopoštovanje nego li nesigurne osobe kao što su one koje pripadaju preokupiranom i bojažljivom tipu afektivne vezanosti.

Sledeća hipoteza odnosi se na statistički značajne razlike izraženosti globalnog samopoštovanja između podgrupa ispitanika koji pripadaju različitim obrascima partnerskog afektivnog vezivanja.

Osobe sigurnog obrasca afektivnog vezivanja imaju veće globalno samopoštovanje od osoba preokupiranog i bojažljivog obrasca. Dok ispitanici odbacujućeg obrasca imaju statistički značajno više skorove na upitniku globalnog samopoštovanja od ispitanika preokupiranog i bojažljivog obrasca. Na kraju, studenti u našem uzorku preokupiranog obrasca afektivnog vezivanja pokazuju više globalno samopoštovanje od studenata bojažljivog obrasca.

Dakle, rezultati pokazuju viši stepen globalnog samopoštovanja kod ispitanika, sigurnog i odbacujućeg obrasca (pozitivni model sebe) od ispitanika preokupiranog i bojažljivog obrasca (negativni model sebe).

Pozitivnost modela sebe pokazuje stepen u kojem je osoba internalizovala osećaj vlastite vrednosti, nasuprot osećaju anksioznosti i nesigurnosti u to koliko zaslužuje ljubav drugih. Dok pozitivnost modela drugih pokazuje stepen u kojem se od partnera u bliskom odnosu u načelu očekuje da bude dostupan i podređen.

Osobe sigurnog obrasca vezivanja čiji je model sebe i drugih pozitivan, pokazuju visoku intimnost u odnosima i imaju visoko samopoštovanje.

Osobe preokupiranog obrasca čiji je model sebe negativan a model drugih pozitivan, imaju dubok osećaj da ne vrede, preokupirani su odnosima, strahom od samoće i imaju veliku potrebu za bliskošću, kao i niže samopoštovanje.

Osobe bojažljivog obrazca koje imaju negativan model sebe i drugih, karakteriše nisko samopoštovanje, nedostatak poverenja i u sebe i u partnera. Ove osobe izbegavaju intimnost zbog straha od odbacivanja i povređivanja.

Kod osoba odbacujućeg obrasca afektivnog vezivanja model sebe je pozitivan, a model drugih je negativan. Osobe odbacujućeg obrasca su nesigurno vezane i izbegavaju bliskost s drugim osobama zbog negativnih očekivanja koja imaju, održavaju osećaj vlastite vrednosti kroz kompulzivno samooslanjanje i kroz defanzivno poricanje vrednosti bliskih veza, naglašavajući važnost nezavisnosti.

Zato osobe odbacujućeg obrazca imaju veće samopoštovanje od preokupiranih i bojažljivih osoba. Kako su i bojažljive i preokupirane osobe jako zavisne od drugih u pogledu građenja sopstvenog samovrednovanja, imaju niže samopoštovanje nego li sigurne i odbacujuće (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997).

Zaključak

Teorija partnerskog afektivnog vezivanja nesumljivo pruža korisni okvir za razumevanje razvoja samopoštovanja.

Pri analizi rezultata potrebno imati na umu određena ograničenja ovog istraživanja. Pojedina ograničenja se odnose na uzorak odnosno način uzorkovanja, veličinu i uzrasnu strukturu uzorka, broj ispitanika u pojedinim kategorijama obrazca afektivne vezanosti. U buduća istraživanja bilo bi interesantno uključiti kao kontrolne varijable ranija iskustva u partnerskim vezama ili postojanje aktuelne partnerske veza.

Teorija pretpostavlja da se obrasci afektivnog vezivanja razvijaju ranije od fenomena selfa (prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997). Veliki broj longitudinalnih istraživanja o afektivnom vezivanju podržava pretpostavku da radni modeli pred-

stavljaju trajni kapital osobe. Radni modeli perzistiraju kroz čitav životni vek, uključujući oblikovanje svih naših odraslih relacija i povezanost sa brojnim različitim fenomenima koji vremenski u odrastanju nastaju kasnije kao što je i samopoštovanje (Belsky, Cassidy, 1994; Rothbard, Shaver, 1994; prema Bylsma, Cozzarelli i Sumer, 1997).

Dobijeni rezultati istraživanja idu u prilog potkrepljenja dosadašnjih istraživačkih saznanja u ovom području koja naglašavaju da su jedan od važnih činilaca razvoja samopoštovanja unutrašnji radni modeli vezanosti i partnerska afektivna vezanost.

Literatura

1. Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija M. (2007). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59–91;
2. Bowlby, J. (1988). *A secure base*. New York: Basic Book;
3. Blažeka Kokorić, S., Gabrić M., (2009). Razlike u ljubavnim vezama studenata sa sigurnim i nesigurnim stilovima privrženosti, *Ljetopis socijalnog rada*, 16 (3), 551–572;
4. Bylsma, W., Cozzarelli C., Sumer N. (1997). Relation Between Adult Attachment Styles and Global Self-Esteem, *Basic and applied social psychology*, 9 (1), 1–16;
5. Cassidy, J., Shaver, P. R. (1999). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: Guilford Press.
6. Dimitrijević, A., Hanak, N., Milojević, S. (2011). Psihološke karakteristike budućih pomagača; empatičnost i vezanost studenata psihologije, *Psihologija*, Vol. 44 (2), 97–115 UDK 159.923.2.072-057.875;
7. Dosković, M. (2011). Kombinacije obrazaca afektivne vezanosti u partnerskim odnosima, *Godišnjak za psihologiju*, Vol. 8, No 10, 2011 str. 169–182;
8. Hazan, C., Shaver, P. (1990). Love and work an attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social pszchology*, 59 (2), 270–280;
9. Huntsinger, E., Luecken, L. (2004). Attachment relationships and health behavior: The mediational role of self-esteem, *Psychology and Health*, Vol. 19, No. 4, pp. 515–526;
10. Man, K., P. Hamid, N., (1998). The relationship between attachment prototypes, self-esteem, loneliness and causal attributions in Chinese trainee teachers, *Person. indicid. Diff.* Vol. 24, No. 3. pp. 357–371;
11. Mićanović-Cvejić, Ž, Šakotić-Kurbalija, J., Kurbalija, D. (2009). Ambivalentna afektivna vezanost u bračnim odnosima. *Psihijatrija danas*, 41 (1–2), 43–53;
12. Mruk, C. (2006): *Self-Esteem Research, Theory, and Practice*. Preuzeto sa: http://books.google.com/books?id=saKuReD1_VEC&pg=PP1&dq=christopher+mruk
13. Mihić, I., Zotović, M., Petrović J. (2007). Stresna iskustva u odrastanju i afektivna vezanost adolescenata, *Psihologija*, Vol. 40 (4), str. 527-542 UDC 159.922.8.072-053.6;

14. Rosenberg, M., Kaplan, H. (1982). *Social Psychology of the Self-Concept*, Illinois, Harlan Davidson;
15. Sassaroli, S., Ruggiero, G.M. (2005): The Role of Stress in the Association between Low Self-Esteem, Perfectionism, and Worry, and Eating Disorders. *International Journal of Eating Disorders*, 37 (2), 135–141;
16. Stefanovic – Stanojevic, T. (2002). Bliske partnerske veze, *Psihologija*, Vol. 35, No. 1–2, str. 81–97;
17. Stefanović-Stanojević, T. (2005). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš, Prosveta;
18. Stefanovic – Stanojevic, T. (2006). Partnerska afektivna vezanost i vaspitni stilovi, *Godišnjak za psihologiju*, Vol. 4, No. 4–5, ISSN 1451-5407;
19. Stefanović-Stanojević, T. (2007), Afektivna vezanost kao kroskulturni fenomen. U: Matejić-Đuričić, Z. (ur.), *Afektivno vezivanje. Teorija, istraživanje, psihoterapija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 45–65.
20. Stefanović-Stanojević, T., Vidanović S., Anđelković, V. (2009). “Privrženost, agresivnost i potreba za traženjem uzbuđenja”, *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), 71–92;
21. Stefanović-Stanojević, T. (2011). *Afektivna vezanost-razvoj, modaliteti i procena*. Niš, Filozofski fakultet u Nišu;
22. Todorović, J. (2004). Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata, *Psihologija*, Vol. 37, br. 2, 183–195;
23. Todorović J. (2005). Porodični činioci stabilnosti samopoštovanja adolescenata, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol 1, ISSN 0579-6431, 88–106;
24. Šakotić-Kurbalija J. (2010). Karakteristike afektivne vezanosti osoba sa depresivnim poremećajima, *Psihijatrija danas*, 42/2/157-168/.
25. Želeskov-Đorić, J. (2007). Self concept i obrasci partnerske afektivne vezanosti. U: Matejić-Đuričić, Z. (ur.), *Afektivno vezivanje. Teorija, istraživanje, psihoterapija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 117–131.

Ivana Zubić

PREDICTION OF THE GLOBAL SELF-ESTEEM WITH DIMENSIONS OF PARTNER AFFECTIVE ATTACHMENT

Summary

The main objective of the research is to examine the prediction of global self-esteem measured by The Rosenberg Self-Esteem with the dimensions of partner affective attachment (avoidance and anxiety) operationalized by questionnaire PAV. The results

of multiple regression analysis showed that from total variability in terms of the criterion variable (global self-esteem) 25% of the variability can be explained on account that the respondents differ in terms of the affective attachment dimensions avoidance and anxiety. The largest partial contribution to the explanation of individual differences in terms of expression of global self-esteem has dimension anxiety but with a negative sign, and then dimension avoidance. The results also show that respondents with secure attachment pattern and dismissing pattern (positive inner working model of self) have a higher degree of global self-esteem than respondents with disorganized pattern and preoccupied pattern (negative inner working model of self).

Key words: the dimensions of partner affective attachment, global self-esteem

